

KONCEPCIA SÚČASNEJ REALISTICKEJ METAFYZIKY

PETER FOTTA, Katedra politológie Fakulty humanistiky TU, Trnava

FOTTA, P.: A Conception of Contemporary Realistic Metaphysics
FILOZOFIA 56, 2001, No 4, p. 226

The contemporary conception of metaphysics is represented by Lublin philosophical school with its leading representative Mieczysław A. Krapiec. Metaphysics as the most universal autonomous science has its specific object: the reality, i. e. the real things. The first task of the metaphysics is the determination of its object. Its method should not be derived neither from any philosophical school, nor from any theory of knowledge. It rather should arise from the nature of its own object - from the reality itself. The realism and the scientific character of metaphysical knowledge is based rather on the explanation of the reality in the perspective of its existence than on the explanation of our ideal constructions of knowledge. It is a complex methodological process (embodying abstraction, induction, intuition, existential and attributive judgements), which must meet the standards of scientific neutrality and its controllable proceedings. This process does not result in any abstract, essential, unambiguous concept of being, but rather in an analogical - transcendental concept of being verified by all analogically existing plurality of particular beings. The proportion of existence to essence varies in every being, but is at the same time analogical in all of them. The method of separation is not subject to any systematic changes - it is corrected by the reality itself, to which it is directed.

V dnešnej dobe slovo "metafyzika" často vyvoláva predstavu poznania, ktoré je vzdialené reálne existujúcemu svetu. V priebehu dejín, zaťažená modifikáciou jej rozmanitých koncepcií, objavovala sa pod názvami ako "ontológia", "teória bytia" a pod. Na základe prevládajúcich názorov sa metafyzika často radí do smeru historicky opotrebovaného myslenia, málo pružného na to, aby zachytilo dynamické procesy a relácie sveta a spoločnosti. Podmieňovaná teóriou poznania alebo analýzou niektorej oblasti jazyka, apriórne nadobúda rôzne podoby koncepcií bytia úzko spojených s rôznym chápaním jej predmetu.

Uvedený problém si žiada komplexnejšiu úvahu, a tým aj sled principiálnych otázok: "Čo je metafyzika?", "Čím sa zaoberá?", "O čo v nej ide?". Na uvedené otázky nestačí odpovedať iba "klasicky", pomocou bežných filozofických príručiek a slovníkov. Na tomto mieste sa pokúsim načrtnúť koncepciu metafyzického realistického poznania existujúcej skutočnosti, ktorá je podrobnejšie uvedená v mojej práci *Predmet realistickej metafyziky* [3]. Podnietilo ma k tomu poznanie súčasných roztrieštených názorov, týkajúcich sa nielen oblasti metafyziky, jej metód poznávania, ale aj podstaty a cieľa filozofie vôbec. Vyššie uvedené otázky sú výzvou, aby sa človek v spleti filozofických prúdov a škôl zbavil nánosu predsudkov voči bohatým dejinám filozofie a dokázal si zachovať vlastný zdravý úsudok, spontánne, intuitívne myslenie

a slobodný prístup k mnohým poznatkom a riešeniam, ktoré sa azda považovali za ustálené a uzavreté. A to je druhý dôvod, ktorý ma viedol k sprístupneniu súčasnej realistickej metafyziky s jej hlavným predstaviteľom Mieczysławom A. Krapiecom. V neposlednej miere by mohla moja práca skromne obohatiť či potencionálne postaviť alternatívu metafyzickému bádaniu na Slovensku, ktorému chýba tradičné zázemie a systematický rozvoj.¹

V známom diele *Metafyzika* [6] M. A. Krapiec predkladá celkový systém metodicke upravenej metafyzickej interpretácie sveta a človeka. Odzrkadľuje vplyv poznávacieho realizmu Étienna Gilsona, inšpirovaného historickým skúmaním teórie bytia Tomáša Akvinského. Dejinne sa pojem metafyzika viaže s dobou vrcholnej helénskej filozofie, reprezentovanej Aristotelom, ale antropologicky sa v podstate spája s bežnou ľudskou rečou, keď sa človek spontánne pýta na pôvod vecí a hľadá jej vysvetlenie. Podľa Krapieca metafyzické zdôvodňovanie je vybudované na prirodzenom jazyku, zohľadňujúc historické svedectvá filozofických interpretácií. Ak má byť metafyzika autonómna veda s vlastným špecifickým predmetom, potom prvou jej úlohou je stanoviť svoj predmet skúmania, pričom celá jej koncepcia má byť podrobená kritériám vedeckosti. V tomto bode nastáva problém vzťahu vedy a filozofie, kde sa nesmie upadnúť do meta-vedy, aby koncepcia vedy už predpokladala isté filozofické riešenie jej teórie. Z toho hľadiska formulácia predmetu metafyziky otvára aj otázku jej cieľa - čo chce vysvetľovať a aké sú jej poznávacie východiská. Nemôže podliehať požiadavkám minimalizmu,² t.j. koncepcií vied rôzne vybudovaných v závislosti od rôzne formulovaných vedotvorných otázok. Podmienky "poznávania skutočnosti" nenastolujú zamýšľaný cieľ, ale vecne existujúca "skutočnosť", ktorej sa človek dotýka. Tá zaručuje objektivitu a neutrálnosť vedeckého poznávania. V metafyzike ide o poznanie "sveta vo svetle najzákladnejších činiteľov, ktoré stanovujú dôvody, príčiny, samotnej skutočnosti, teda takých reálnych faktov, ktoré si vynucujú racionálne vysvetlenie" ([8], 9). Inak povedané, metafyzika hľadá odpoveď na posledné príčiny reálne existujúcich vecí, o ktorých sa dozvedáme z empirickej skúsenosti, a súčasne odhaľuje v nej také činitele, ktorých negácia by bola negáciou skutočnosti.

I. Niektoré interpretácie predmetu metafyziky. V dejinách filozofického myslenia možno primerane zovšeobecniť niekoľko typov interpretácie predmetu metafyziky. Podľa zdôraznenia empirického alebo racionálneho poznania vznikali rôzne modely sveta: monistický, dualistický, pluralistický. Vo filozofickej reflexii však všetky sledovali obrátenú perspektívu intelektuálneho, ľudského poznávania: nie predmet určoval

¹ V našom slovenskom prostredí ojedinele, a tým aj jedinečne vyznieva samostatná ucelená filozofická koncepcia v sérii 4 zväzkov Jána Letza. Dielo *Metafyzika a ontológia* (3 zväzky) by malo byť príspevkom k tvorbe "kreačno-evolučnej ontológie", čo naznačuje tvorivé otváranie sa novým ontologickým rozmerom v "celostnom porozumení" filozofických výskumov s cieľom v budúcnosti zodpovedne koncipovať "myšlienkový projekt filozofickej antropológie" (s. 11).

² Každý filozofický minimalizmus nesie v zárodku istú rozorvanosť: skrytý pesimizmus a skepsu voči veľkým metafyzickým témam a optimizmus i veľké očakávania (hoci len nepriamo) vo vzťahu k výsledkom špeciálnych vied.

postup (metódu) jeho porozumenia, ale bola zvolená metóda, ktorá určovala smer, ktorým pôjde celé filozofické vysvetlenie človeka a sveta.

a) Predmet metafyziky ako zovšeobecnenie empirických vedomostí. Pozorovaná skutočnosť tak, ako sa javí v empirickej skúsenosti, spontánne vyvoláva u človeka otázky typu: "Kvôli čomu?" (*dia ti?*). V podstate jednoduché otázky, spadajúce skôr do predvedeckého prejavu zvedavosti, v sebe nesú charakteristický prístup filozofického poznávania [7]. Pozastaviť sa nad prirodzenosťou sveta si vyžaduje odstup od okolitej reality, pocit odlišnosti a súčasne zväzku s celou prírodou. Inak by sa totiž nemohla formulovať otázka o prazákľade sveta. U prvých empirikov (Táles, Anaximenes, Anaximandros) poznanie prírody (*peri physeos*), filozofia začínala vlastne racionalizáciou mytológií. V nej vystupovala do popredia zmyslová skúsenosť, pomocou ktorej sa dali vyjadriť všeobecné vlastnosti vecí. Celá skutočnosť sa v podstate zbíehala do jedného elementu: prazáklad (*arché*). Tento elementárny prapočiatok bol u prvých filozofov konečným vecným dôvodom chápania sveta. Hľadal sa taký element, ktorý by bol z prirodzených prvkov najzákladnejší a zároveň vystupujúci v celom premennom svete. Metodicky ešte neprehĺbené poznanie viedlo k zjednodušeniu empirického poznania, čím sa redukovala bohatá skutočnosť na jednoduchý element, akým bola napr. voda, vzduch, alebo neohraničenosť (*apeiron*). Ide o typové materiálne myslenie, keď sa všetko redukuje na matériu. Pritom časti sú pred celkom, celok je len zhuk nejako pospájaných prvkov.

Počiatkové filozofické reflexie boli úzko spojené s naivnou generalizáciou empirickej skúsenosti. Koncepcia empirizmu tak vstúpila natrvalo do dejín filozofie a vedy. Proces urýchlenej a zjednodušenej generalizácie empirického poznania možno nájsť pod vplyvom Kanta v pozitivizme (A. Comte, J. S. Mill), scientizme, ako aj v neopozitivizme. Napr. v neopozitivizme sa pracuje s elementárnymi faktami, ktoré akoby boli akýmisi "prazásadami", ktorým zodpovedajú logické vety. Zovšeobecnením výsledkov špeciálnych vied sa buduje metateória nárokováca si byť istým typom filozofického myslenia. Typové myslenie do istej miery určovali prírodné vedy a zdá sa, že v súčasnosti túto úlohu preberá biológia.

Filozofická interpretácia založená na pozorovaní sveta naivnou empirickou metódou viedla k monizmu, k jednému činiteľovi, pomocou ktorého sa všetko skutočné vo svete vysvetlí. Veci sú jednoducho agregátmi praelementov, teda zloženinami, a tvoria sa skladaním a rozkladaním.

b) Predmet metafyziky ako konštrukcia intuitívnej mysle. Vlastné vedomie toho, že človek je tvorcom otázky, viedlo v racionálnom poznaní k nutnému vzťahu medzi podmetom a predmetom. Myšlienka racionálneho vysvetlenia sveta bola posilňovaná túžbou po trvalom, nevyhnutnom a istom poznaní. Svet zmyslovo empirický sa javil ako radikálne premenný a nestály. Spor medzi empirizmom a racionalizmom klíčil už na úsvite vedeckého poznania v helénskom Grécku. Rástla dôvera v rozum, ktorý jediný je schopný postrehnúť stále, nutné a všeobecné štruktúry vecí. Rodil sa čistý racionalizmus, apriórny vo vzťahu k údajom zmyslového poznania. Hlavným predstaviteľom racionálneho prúdu bol Parmenides, považovaný za jedného z "otcov

ontológie". Za jediný prameň správneho poznania sa považoval rozum, ktorého predmetom je iba to, čo je nepremenné, nutné, nezávislé od zmyslov a večné. Rozumové poznanie je vybudované na intelektuálnej intuícii. Odpútava sa od zmyslového poznania sveta, aby potvrdilo rovnocennosť bytia a rozumu. Akt poznania je úplne totožný s predmetom poznania, tzn. bytie je "tým, čo je", a je aktom jedine intelektu. Z toho vyplýva formulovanie prvých nutných súdov, akými sú totožnosť a neprotirečenie.³ Rozum už nie je upriamený na reálny svet jednotlivito jestvujúcich vecí, ale na svet intencionálnych bytí - čisté vedomie subjektu.⁴ Pre Platóna už skutočnosť je svetom ideí, kde hlavná idea Jedna-Dobra vyčerpáva všetku jej bytostnosť. Iba intelektuálno-intuitívne (noetické) poznanie dosahuje pravdivé bytia - idey, lebo nie je nestále, premenlivé - na rozdiel od zmyslového (doxálneho) poznania. Filozofia je teda vedou (*epistémē*), v ktorej sa intelekt (*noús*) dotýka toho, čo je všeobecné, nutné, trvalé. Platón premenil ľudský rozumový spôsob poznania (všeobecno-pojmový) na sám predmet, a tým získal svet ideí - iný než svet hmotný. Postup uvažovania možno vysvetliť obrátene tým, že zmysel všeobecného pojmu sa zmaterializuje, napr. pomocou pojmu človek by sa dospelo ku konkrétnym osobám, napr. k Pavlovi, Sokratovi. Intuitívna kontemplácia idey zaručuje nepodmienenú pravdu. Pre Platóna je najvyšším predmetom filozofie kontemplácia ideí. Odhalil nemateriálnu skutočnosť, nad zmyslovým svetom, čím prekonan Parmenidov monizmus, ale súčasne vytvoril dualistický obraz sveta tým, že oddelil svet materiálny od nemateriálneho, pričom materiálny svet je premenlivý, nepravdivý, klamlivý, a teda je skôr nebytím ako bytím.

Náuka o intuitívno-intelektuálnom spôsobe vymedzenia predmetu filozofie sa odráža v augustinizme, skotizme, karteziánizme. V súčasnej fenomenologickej metóde (E. Husserl) tiež prevláda platónska myšlienka "nazerania". V tom, čo sa javí (*fainetai*), človek dokáže zachytiť bezprostredne formu, ideu (*eidos*), fenomén nezmyslového, podobne ako u Platóna.

c) Predmet metafyziky chápaný abstraktne. V predchádzajúcej časti sa dva sledované prúdy empirizmu a racionalizmu zbiehajú v Aristotelovej metafyzike so snahou utvorenia novej koncepcie vedy. U Aristotela je rovnako dôležité zmyslové, ako aj intelektuálne poznanie. Predmetom poznania sú jednotlivé materiálne veci - substancie. Trojstupňovou abstrakciou prichádza až k metafyzickej abstrakcii, ktorej predmetom sú oddelené substancie, bytie ako bytie. Aristoteles tak osciluje medzi dvoma stanoviskami: spontánne situovať predmet metafyzického skúmania do konkrétnych vecí, alebo ponechať ich situované, podľa Platóna, v intelektuálnej stabilite esenciálnych pojmov - ideí. Trvalá a najpravdiviejšia skutočnosť (*ontos on*) mala vysvetliť svet uchopený intelektuálnou intuíciou. Prameň pojmového poznania a jeho obsahu však vyviera zo zmyslového poznania, je sprostredkovaný cez zmysly. Stále, nevyhnutné elementy, hlavnú príčinu toho, čo robí vec vecou, treba hľadať v reálnom, premennom svete. Konštitutívnym prvkom je forma (*morfē*) vecí, ktorá organizuje štruktúru matérie (*hýle*). Forma

³ Parmenides položil teoretické základy počiatkov európskej vedy opierajúcej sa o pravdivosť princípu totožnosti a princípu neprotirečenia. Základný zákon pre bytie a poznanie je voči skutočnosti usposobený **apriórne a intuitívne**.

⁴ Ide vlastne o predmet, ktorý si vyhradzuje logika a matematika.

s matériou tvoria dynamický, racionálne zrozumiteľný celok, bytie vnútorne zložené. Andrzej Maryniarczyk, pokračovateľ Krapiecovho poznávacieho realizmu poznamenáva: "Odhalenie vnútornej štruktúry bytia, k akému dospel Aristoteles, sa neskôr bude označovať ako hylemorfizmus. Vďaka hylemorfickej štruktúre všetky predmety majú v sebe príčinu svojej dynamickosti, jednoty i rôznorodosti, ale aj totožnosti a poznateľnosti." ([6], 14)

Trvalý prínos Aristotelovej teórie vedy spočíva v tom, že ľudské poznanie spojil s poznaním reálneho sveta. Vďaka odhaleniu abstraktného poznania sa začína formovať zodpovedajúci predmet pre vedu. Podľa Aristotela sa veda stáva hlbokým poznaním skutočnosti, lebo siaha až k základom a príčinám bytia, vyjadrujúc v ňom stály a nemenný prvok.

Pokiaľ ide o koncepciu poznania na úrovni metafyzickej abstrakcie, tá určovala predmet vysvetlenia pluralitného sveta v inteligibilnej forme, v ktorej možno vidieť obdobu Platónovej idey. Historické pokusy o spojenie platónskej a aristotelovskej koncepcie viedli k esencialistickým koncepciám bytia (Duns Scotus, F. Suarez). Od Parmenida počnúc viedla zásada totožnosti vždy k jednoznačnému vyjadrovaniu pojmu bytia. Existenciálny moment bytia sa redukoval iba na akcident a predmetom filozofie sa stalo každé možné bytie (Ch. Wolff, G. W. Leibniz) alebo to, čo bolo možné stotožniť s vedomým (R. Descartes). V konečnom dôsledku sa v dejinách odzrkadľovali monizujúce (B. Spinoza, F. Hegel) a transcendentalizujúce (I. Kant) tendencie metafyzického poznania.

* * *

Aristotelovým prínosom bolo potvrdenie **pluralitného** obrazu sveta, skutočnosť zložená z rôznych konkrétnych bytí, ktoré sa stávajú súčasne predmetom **zmyslového a intelektuálneho** poznania. Odhaľuje v každom bytí dvojicu činiteľov: **formu a matériu**. Vďaka nim sa môže bytie dynamicky meniť, pričom si zachováva svoju totožnosť. Nikdy a nikde nevystupujú tieto činitele samostatne. Jestvujú vždy existovaním celku. Celok je totiž niečím viacej než súhrnom jednotlivých častí. Aristoteles neodhalil v bytí jeho existenciu, ale považuje existenciu sveta za niečo samozrejmé. Svet je tu od večnosti a ako celok ostáva. Nemohol predložiť jednotný proporcionálny predmet metafyzického poznania. Abstraktný pojem bytia ostáva naďalej neadekvátny voči obsahu bohatším veciam v reálnom svete. Nemôže reprezentovať skutočnosť v tom, čo tvorí jej reálne existujúcu skutočnosť. Navyše abstraktný pojem nevyjadruje existenciu konkrétneho bytia, len jeho vlastnosť v nejakom aspekte, hoci esenciálnom. K tomu pristupuje nejednotný výklad substancie, pričom bytie-substancia je predmetom metafyziky chápanej ako jedna veda. Neskoršie interpretácie, počnúc arabskými filozofmi (Avicena, Averroes), ukazujú, že predmet metafyziky bol závislý vždy od vybudovanej metódy abstraktného poznania. Zároveň nepriniesli kvalitatívne nové reálnejšie metafyzické vysvetlenie existujúcej skutočnosti.

Napriek monizujúcim, dualistickým či esencialistickým tendenciám metafyzického poznania tieto poznatky prispievajú k rozvoju filozofického myslenia a k precíznejšiemu odlišovaniu predmetu metafyziky od historických omylov. Filozofické riešenia a porozumenie ich rozmanitých metód skúmania sa získavajú v diaporetickom procese.⁵

vedenom akoby dvoma cestami: zohľadňovaním historickej filozofickej skúsenosti a filozofickými zdôvodneniami. Tak možno komplexnejšie a pravdivejšie upozorniť na nutné zásady porozumenia sveta a človeka. Diaporetické poznávanie objasňuje cestu filozofovania, na ktorej sa človek môže zbavovať príťaže schematických prístupov, ideologizácií vedeckých teórií a skúmať i poznávať bez predpojatosti.

II. Reálne bytie ako predmet metafyziky. Stručný prierez uvedených interpretácií predmetu metafyziky ukázal, že na reálne existujúcu skutočnosť sa hľadelo zo zorného uhla istého spracovaného spôsobu poznávania. Hlavným problémom sa stal problém mediácií poznávacích nástrojov vo vzťahu k poznávanému predmetu. Predmetom filozofického výskumu nebolo už bytie, ale pojem bytia. Celostný obraz reálnej veci sa roztrieštil v závislosti od aspektu, z ktorého sa skutočnosť skúmala. Nezrovnalosti a často rozpory v rôznych koncepciách metafyziky treba hľadať v ich stanovenom východiskovom bode, v ktorom filozof zaujíma svoju základnú pozíciu pri skúmaní skutočnosti.⁶ Už do východiskového bodu vkladá vytýčenú orientáciu, alebo víziu, ktorá prakticky zneumožňuje prístup k samotnej veci. Preto z epistemologického hľadiska treba najprv posúdiť základné stanoviská zaujímané voči skutočnosti, ktoré predchádzajú samotnú epistemológiu a ako prvotné činitele tvoria východiskové body každého poznávania, teda aj metafyzického. V kontakte uvažujúceho človeka s existujúcou skutočnosťou vznikajú tri východiskové vzťahy, ktoré treba skúmať: a) Akú povahu má poznávajúci akt, ktorým sa podmet vyjadruje; b) Akými spôsobmi sa poznáva prvotne vnímaná skutočnosť; c) Čo je tento prvotne vnímaný predmet.

a) Povaha ľudského poznania skutočnosti. Do analýzy poznania skutočnosti patrí prvý poznávací akt, ktorým človek reaguje na kontakt s bezprostredne vnímanou skutočnosťou.⁷ Spätosť poznávajúceho podmetu s poznávaným predmetom je v prvom kontakte taká tesná, že ovplyvní porozumenie reálnej skutočnosti v celom procese filozofického výskumu. Problém nespočíva v samotnej teórii a kritike ľudského poznania, ale vo vysvetlení faktu spontánneho poznania reálne existujúcej skutočnosti. Analýza poznávacích aktov totiž nekončí pri vysvetľovaní konštrukcií pojmov a súdov. V kontakte s materiálnymi vecami odhaľujeme vnútornú tendenciu zmyslovo-intelektuálnych schopností nasmerovaných na poznanie samej skutočnosti. Primerane zodpovedá antropologickým požiadavkám integrity ľudskej bytosti a existenciálnych tangencií v reálne existujúcom svete.

⁶ Približovanie k pravde prebieha podľa Aristotela troma stupňami: *aporia*, *diaporia* a *euporia*. Dôležitá je prvá dobre položená otázka alebo problém (*aporia*), pre ktorý sa nachádzajú argumenty "za" a "proti" (*diaporia*). Tie vedú k dobre uváženej odpovedi (*euporia*), ktorá otvára opäť nové otázky a ďalšie úvahy, teda novú *aporiu*.

⁷ I keď niektoré filozofické koncepcie v základných postojoch ku skutočnosti sa vo východiskovom bode javili ako nepatrné, v konečnom dôsledku spôsobili veľké nedorozumenia. Na tento jav upozornil aj sv. Tomáš: "*Quia parvus error in principio magnus est in fine*" (*De ente et essentia*, Proemium, I).

⁸ Táto úvaha predpokladá normálne reakcie človeka, keď bežne hovorí o vonkajšom svete - skutočnosti -, samozrejme "inej" než jeho vedomie a poznanie.

1. Zmyslovo-intelektuálne poznanie je pre realistickú metafyziku prvotným prameňom každého iného prirodzeného poznania.⁸ Zmyslové informácie pochádzajúce z materiálneho sveta sú predkladané obrazotvornosti. Do poznávacej činnosti sú zapojené vonkajšie a vnútorné zmyslové schopnosti. Súčasne sa tieto informácie stávajú obsahom intelektuálneho poznania.⁹ Historická skúsenosť s faktom ľudského poznania hovorí v prospech koncepcie zmyslovo-intelektuálneho poznania navrhutej Aristotelom a doplnenej Tomášom, ktorú vyjadruje Krapiec v troch zásadách: 1. Bázou obsahového ľudského poznania sú zmyslové percepcie, bez ktorých by nebolo možné porozumieť kontaktu so svetom; 2. Poznanie obsahov vecí dosvedčuje, že pochádzajú zo špeciálnej nemateriálnej schopnosti nazývanej intelekt, odlišnej od zmyslových schopností; 3. Apriórne sa prijíma taká intelektuálna sila (schopnosť), ktorá dovoľuje poznanie všeobecných obsahov vecí. Iba v tom prípade sa zachová receptívny charakter poznania ([9], 206). Predpokladá sa, že jediným prameňom obsažných vedomostí o svete je zmyslová skúsenosť.

Z predloženej koncepcie ľudského poznania vyplýva, že vlastným predmetom intelektuálneho poznania je esencia vecí spadajúca do zmyslového poznania, pričom iné aspekty bytia sú zrozumiteľné vtedy, keď si ich predstavujeme podľa vzoru zmyslovo poznateľných vlastností. Zložená povaha skutočnosti je fakticky vyjadrovaná v schéme jednoznačnosti abstraktných pojmov. Odmietajú sa dve krajné hypotézy, že: 1. látka bezprostredne pôsobí na intelekt; 2. rozum vplýva na látku a prispôsobuje ju pre svoje potreby. Druhá možnosť by mohla nastať, ale až po prvom poznávacom akte, keď v kontakte s existujúcimi vecami sa zrodí predmetové poznanie, teda začne "existovať" myslenie.

2. Pojmové poznanie. Rozum je schopný prevziať obsahy nutne zahrnuté v zmyslovom poznaní a utvoriť si všeobecný pojem - znak o jestvujúcej veci. Pojem dáva iba podobu veci vo všeobecnom, schématickom aspekte. Univerzálne pojmy reprezentujú samotný obsah veci odtrhnutý od existencie, sú abstraktné a jednoznačné. Nemožno hovoriť o existencii mimo zmyslových údajov.¹⁰ Samotný proces tvorby pojmu nie je ešte poznaním. Je potrebný spomínaný kontakt, stretnutie dvoch existenčných aktov: akt existovania poznávajúceho podmetu a akt existovania veci - predmetu ([5], 75). Predmetom metafyziky má byť vec - bytie v celku a všetky jednotlivo existujúce skutočnosti. Pojem, ktorý by vyjadril celé obsahové spektrum bytia a všetky jeho aspekty má byť pojem nutne transcendentálny a analogický. Zohľadňuje obe zložky bytia,

⁸ Aby sme pristúpili k analýze poznania pomocou intelektuálnych pojmov a súdov, treba obrátiť pozornosť na fakt ľudského poznania a na proces tvorby pojmov a rozlíšiť medzi vonkajšou výpoveďou a porozumením zmyslu tejto výpovede.

⁹ Uznáva sa intencionálna jednota ľudského poznávania, tranzitívnosť vonkajšieho zmyslového poznania, ako aj odlišnosť prameňov-schopností poznania pomocou vnútorných zmyslov od poznania intelektuálneho.

¹⁰ V danom prípade prvenstvo mysle, vedomia (*cogito*), automaticky berie existenciu za druhoradý (*ergo*) problém. Keďže myslieť sa dá všeličo, tak Descartom filozofia vstúpi do historického zápasu o prechod do reality. Anglický empirizmus a kantovský transcendentalizmus sú toho dôkazom.

esenciálnu a existenciálnu.¹¹ Má vyjadrovať existenciu vecí a existujúcu vec. Analýza súdov ukáže, že formulovanie pojmov nepôjde jednoducho cestou abstrakcie, ktorá tvorí univerzálne pojmy. Preto vypracovanie transcendentálno-analogického pojmu bytia je prvou požiadavkou metafyzického poznávania. Všetky ostatné transcendentálne i univerzálne pojmy bytia budú vo vzťahu k takto existenciálne chápanému bytiu vždy len a len druhotné.

3. Poznanie pomocou súdu. V procese konštrukcie transcendentálneho pojmu bytia plnia zvláštnu úlohu súdy (*iudicium*), ako akty, v ktorých intelekt dokonáva plné a vedomé poznanie vecí.¹² V skladaní viet (*enuntiatio*), ktoré je prípravným aktom vlastného súdu, stačí obyčajne vzájomné priradovanie predstáv či pojmov. Až v akte súdu, usudzovania (*iudicium*) intelekt dokáže zhodnotiť ešte nie celkom vedomú prácu jednoduchého vyjadrenia na úrovni spontánnej abstrakcie. Jednoduché vyjadrenia sú odlišné od súdu nie samotným obsahom, ale vzhľadom na existenciu vecí. Tak súd potvrdzuje alebo popiera, že "niečo" je alebo nie je v skutočnosti. Poznanie sa nevyčerpáva v tvorení pojmov, teda v abstrakcii a následným zostavovaním súboru obsahov, ako to bolo u Aristotela. Tomáš Akvinský upozorňuje na dvojakú činnosť intelektu, ktorú treba zohľadniť v celom procese poznávania, zvlášť v metafyzickom poznávaní "so zreteľom na samotnú existenciu vecí" [14]. Metafyzické poznanie existujúcej skutočnosti pôjde cestou priameho potvrdenia existencie aktuálnej veci v konkrétnom existenciálnom súde. Existenciálny súd má afirmatívny charakter. Pre existenciu súdu nie je potrebné vytvoriť nový pojem, ktorý by vyžadoval potvrdenie pomocou novej úvahy a poznanie vlastnej totožnosti s obsahom veci. Ide teda o poznávací akt, v ktorom sa nepredpokladá konceptualizácia vnímaného obsahu veci a jeho spracovanie.

Hoci je metafyzický jazyk odlišný od predvedeckého jazyka a od všetkých iných jazykov, tento rozdiel sa prejavuje v syntaktickej štruktúre. Rozdiel vidieť v sémantických vzťahoch. Nie je možné tvoriť jazyk realistickej metafyziky s čisto syntaktickými pravidlami. Realistická metafyzika sa usiluje zachovať harmonickú vyváženosť jazyka v jeho sémantickej, syntaktickej a pragmatickej funkcii.

b) Spôsob prístupu v poznávaní skutočnosti. Zdravým úsudkom bezprostredne potvrdzujeme nespočetné množstvo konkrétnych samostatných vecí mimo nás. Rovnako spontánne môžeme vnímať seba samého ako samostatnú bytosť - podmet (subjekt), odlišnú, od obklopujúcej reality, ktorú táto bytosť zachytáva poznávacími aktami ako predmet.

¹¹ Predmet metafyziky preto nie je čímsi jednoduchým, všeobecným a spoločným, nemôže byť vyjadrený v rámci tvorenia pojmov metafyzickou abstrakciou, ktorej výsledkom je takisto pojem jednoduchý, všeobecný a spoločný, vhodný na definíciu. Formálny predmet poznania i predmet definície sa zužuje na jednoznačné esenciálne vyjadrenie bytia ([5], 101-103).

¹² V súčasnej logike sa súdy ukazujú vo forme kategorických viet (*propositio*, *enuntiatio*) s charakterom byť výrokom pravdivým alebo nepravdivým. Fakticky sa tradične rozlišovali na pravdivé a nepravdivé súdy, nie výroky. "Teda základnou črtou vety - *enuntiatio* je súbor obsahov porovnaných so sebou a spojených vetnou spojkou. Takýto súbor obsahov je už schopný sa stať nástrojom pravdivostného poznania." ([5], 145)

V línii podmet - predmet vzniká reflexívno poznávací moment, východisko, z ktorého sa vyvodzuje aj teoretické porozumenie skutočnosti. Zapríčiňuje to povaha myslenia. Uvažovaná skutočnosť v podmete žije svojimi zákonmi myslenia, t.j. logiky. Tá existuje existovaním mysliaceho človeka. Zahrňa celú šírku toho, čím sa vo filozofickej terminológii označuje "bytie" ako predmet filozofie. Ľudské poznanie môže byť reálne, ale v týchto prípadoch prvotne neoperujeme s reálne existujúcimi faktami. Mysliaci podmet zotiera hranice odlišnosti medzi predmetmi a tvorí reduktívne schémy stožňujúce rozmanitú skutočnosť s jedným menovateľom, ktorým je podmet, on sám. Podmetová determinácia predmetu metafyziky má zákonite monizujúci charakter.¹³ Apriórne klásť poznávajúci podmet ako podmienku jedine správneho poznania v podstate znamená budovať filozofiu na druhotných predpokladoch, na intelektuálnych aktoch.

Filozofické poznanie chápeme ako metodicky usporiadanú a zdôvodnenú reflexiu. Ale takýto postup je možný len vtedy, keď východiskovým bodom bude predvedecké, **spontánne poznanie** bez obmedzovania podmetovo - predmetovej reflexie iba v smere spontánneho zachytenia existencie sveta. Filozofická úvaha môže postupovať iba v smere spontánneho zachytenia existencie sveta. V počiatočnom bode ešte nevlastníme žiadne postuláty týkajúce sa možnosti poznania alebo jestvovania sveta, ale nevyhnutnú prvotnú rozumovú zrejmosť. Analýza východiskového bodu, predpokladajúca predmetovú zrejmosť existujúceho sveta, neeliminuje poznávajúci podmet, keďže charakter poznania určuje on sám. Všetko, čo poznáva, poznáva na svoj spôsob, ale predpokladá predchádzajúci, hoci spontánne vnímaný kontakt s existujúcim predmetom.¹⁴ Tak na báze prvotného spontánneho súdu, ktorý potvrdzuje fakt existencie predmetu, sa rodia druhotné, sprostredkované reflexie poznávajúceho podmetu.

Bezprostredné a sprostredkované poznanie súvisí s antropologickou štruktúrou človeka a jeho skúsenosťou v kontakte so svetom. Nemožno obchádzať fakt spontánneho bezprostredného poznania a oddeľovať ho od sprostredkovaného reflexívneho poznania. Vyprodukovaný problém dichotómie dvojakeho poznania sa viaže s karteziánskym dualizmom duše a tela, čo v dejinách filozofie vyvolalo protikladné stanoviská.¹⁵

¹³ Zmena pozície "predmetu" vysvetľovania na poli poznávania medzi podmetom a predmetom nesie so sebou zmenu samej filozofie, pričom sa stále pohybujeme v tzv. **filozofii vedomia**.

¹⁴ "Iba na základe spontánneho ľudského poznania (vybaveného spoluprácou so spontánnou reflexiou) je možné uskutočniť plný reflexný akt a spredmetniť naše spontánne poznanie, podrobujúc ho kritike a analýze... Ak moje spontánne poznanie je spredmetnené, tak poznaniu zodpovedajúca reflexia (viem, že poznávam) nie je spredmetnená. Predmetom poznania je nejaká vec, nejaké bytie, ktoré poznávam. Na druhej strane "zodpovedajúca reflexia" akoby druhotne registruje to, že poznávam aj to, ako poznávam." ([7], 108, 131)

¹⁵ Pre Descartesa boli idey **vrodené** a pre anglických empirikov **empirické**, aj keď proces poznávania interpretovali rôzne. Naproti tomu Popperov kritický racionalizmus odmieta brať za základ poznania čisté empirické výroky. Podľa Poppera termíny získané pozorovaním sú v rôznej miere **závislé** od teórie. Pravdepodobnosť poznania, o ktorom ho presviedča skúsenosť, ho predsa len vedie k stanovisku bližšiemu filozofii vedomia. Tieto teórie, usilujúce sa sprístupniť bezprostredné a čo najistejšie poznanie, končia viac menej v racionalizme alebo empirizme.

c) **Existujúca skutočnosť formulovaná ako reálne bytie.** Radikálny obrat v interpretácii reálneho sveta nastal s Aristotelovou metafyzikou, pričom Aristoteles vychádzal z plurality materiálneho sveta. Aristoteles prijal konkrétnu skutočnosť za východiskový bod metafyzickej reflexie. Svet je zložený z mnohých vecí a tie sa reálne od seba rôznia a sú zviazané mnohými vzťahmi. Keď hovoríme "svet", "skutočnosť", "bytie", "predmet", už sa vyslovujeme analogicky, hovoríme o tom istom, ale nechceme obchádzať ich rôznorodosť a zloženosť. Ukazujeme na ich analogický spôsob jestvovania, analogickú jednotu, analogický celok. Najdôležitejším objavom Tomáša Akvinského, ktorý nasledoval Aristotelov realizmus, však bolo to, že metafyzicky opísal fakt vnútorného zloženia konkrétne jestvujúcich bytí na základe aktu existencie. Vo svojom diele *De ente et essentia* po prvýkrát formuluje svoju teóriu bytia zloženého z konkrétnej **esencie** (možnosti) a **existencie** (aktu). Vnútorné zloženie každého **bytia** (*esse*)¹⁶ z esencie a existencie konečne vysvetľuje pluralizmus sveta. Rôznosť konkrétnych bytí už nezaručuje substanciálna forma, ale akt existencie daného bytia, ktorý je vždy odlišný od aktu existencie iného bytia. Bytie (*esse*) je skutočné vďaka existencii, a nie vďaka svojej obsažnosti, nech už je materiálneho alebo nemateriálneho pôvodu. Uvedomil si, že fakt existencie je neodvolateľne spojený s reálnym bytím. Jednoducho povedané, ak sa vo filozofii má hľadať posledné vysvetlenie sveta a človeka, teda odpovedať na neustále doliehajúce: "Kvôli čomu?", treba prejsť k otázke: "Kvôli čomu existujú?". Tomášom Akvinským bol vo filozofii nastolený problém existencie: Čo je nutnou a všeobecnou príčinou existovania sveta a človeka?

V dejinách filozofie jedinečné odhalenie existencie a esencie bytia svojou presvedčivosťou nie je vzdialené od bežnej skúsenosti človeka a života, v ktorom sa pohybuje a prirodzene komunikuje. Či azda nie toto pohoršilo filozofov, táto "banalita" slova **existencia**, pre ktoré neexistuje stotožňujúci pojem? Fakt existencie nejakej veci totiž vystupuje v mysli spolu s jej nejakými spoznávanými vlastnosťami, ktoré obsahuje. Na druhej strane existencia ako transcendentný činiteľ je niečím netotožným s esenciou. Existenciu nestanovuje ani forma, ani matéria, ale existencia samotná stanovuje, že "niečo" sa tu ukazuje a toto niečo je a obsahuje celú svoju vnútornú bohatosť. Ani najabstraktnejší pojem - bytie ako bytie - ešte nevystihuje existenciu, ak neberieme do úvahy, že bytie je bytím ako existujúce, spôsobujúce, že bytie je a je niečím konkrétnym. Konštitutívnym prvkom v realistickom obraze sveta pre každé konkrétne bytie je akt existencie, ktorý realisticky vysvetľuje poslednú príčinu sveta a človeka. Pri potvrdzovaní tejto teórie bytia sa vychádza zo záporného usudzovania. To znamená, že ak popierame existovanie ako posledný, nutný, konštitučný prvok reálnej veci, popierame svet a celú skutočnosť.

¹⁶Tomáš pužíva lat. sloveso **ESSE** "byť" v dvojakom zmysle: 1. **konkrétne bytie** (*ipsum esse*) bez upresnenia zahŕňa esenciu aj existenciu; 2. **akt existencie** (*actus essendi*) vyjadruje existenciu odlišnú od esencie. Keď užíva slovo **ENS**, "súčno", vtedy je to 1. **pojem bytia** (*conceptus entis*), bytie myslené všeobecne, analogicky patriace všetkým jestvujúcim bytiam: "*ens dicitur quasi esse habens*" (*In: Metaph.*, lec.1, 2419). Preto môže znamenať aj 2. **konkrétne bytie**, ktoré má vlastnú determinovanú existenciu: "*totius entis...totius esse*", čo by znamenalo súhrn všetkých reálne existujúcich bytí, ktoré nevstupujú do analýzy spôsobu existovania [15].

Pri skúmaní východiskového bodu poznania sa ukázala nutnosť akceptovať zmyslovo-intelektuálne poznanie, spontánny, bezprostredný kontakt s predmetom a súčasne sprostredkovanú systematickú reflexiu prvých poznávacích aktov. Tomáš Akvinský zaviedol pojem "separácia", odlišný od abstrakcie, pri ktorom proces rozlíšenia esenciálneho a existenciálneho momentu vo vnútri bytia neoddeľuje pojem bytia od jeho reálnej existencie. Má ísť o taký typ poznania, ktorého cieľom bude poznanie o každom jestvujúcom reálnom, konkrétnom bytí a súčasne o celej pluralitnej skutočnosti. Tým sa pripravila cesta k ďalšiemu rozpracovaniu realistickej metafyziky, pričom jej realizmus determinuje reálna skutočnosť skúmaná v jej pluralite existenčných vzťahov. Tvorí sa nová koncepcia bytia, ktorá natrvalo zaistuje Platónom a Aristotelom kladené požiadavky na filozofické vedecké poznanie - realizmus, univerzalizmus a nutnosť - a vyúsťuje do systematického metafyzického vysvetľovania skutočnosti.

III. Separačná metóda vymedzenia predmetu metafyziky. Z dosiahnutých analýz poznávania reálnej skutočnosti a spôsobu jej jestvovania je možné teoreticky a metodologicky vypracovať postup filozofického dokazovania. Tomáš Akvinský uvádza pojem **separácia**,¹⁷ ktorého metóda nebola jeho klasickými komentátormi (Cajetanus, František z Ferrary, Suarez) rozvíjaná a upresňovaná. Podľa M. A. Krapieca dovoľuje vybudovať pre metafyziku autonómnú metódu. Pojem "separácia" sa tu nechápe v bežnom slova zmysle, ale vo filozofickom zmysle, t.j. opisuje zložitý myšlienkový proces uvažovania, usudzovania. Zahrňuje poznávacie úkony, akými sú separovanie, abstrahovanie, intelektuálna intuícia, logické dokazovanie. V prípade vymedzenia predmetu metafyziky - bytie ako bytie (*ens in quantum ens*) - môžeme chápať separáciu ako spontánny celostný poznávací akt, v ktorom uvádzame do súladu intelekt so skutočnosťou: bytie ako (existujúce) bytie. Tak spontánna predvedecká separácia sa prejavuje v jednoduchom potvrdení existencie konkrétnych vecí, s ktorými prichádza človek do kontaktu: "niečo existuje". Obyčajný postreh existujúcich vecí, akoby "mimo chodom", netematicky, sa dá považovať v uvedomelom stave za východiskový bod ďalšej reflexie so zachovaním predvedeckého poznania. Spontánna separácia by predovšetkým umožňovala opomenúť intencionálne odvolávanie sa na predmet. Zo spontánnej afirmácie buduje sa metodicky upravená separácia, explicitný argumentačný proces vymedzenia predmetu metafyziky. Všeobecne predstavuje tri etapy:

1. Potvrdenie existencie sveta a podmetu, ktorý poznáva svoje "ja" v bezprostredných existenciálnych súdoch. Tým určujeme oblasť, v ktorej sa odohráva metafyzické poznanie. Východiskom sú **existenciálne súdy** - základ separačnej metódy, ktoré potvrdzujú a vyjadrujú realitu pluralitnej skutočnosti, konkrétnu existenciu jednotlivých predmetov: Petra, stoličky, snehu... Tak sa môže tvoriť nekonečne veľa existenčných súdov, čo ozrejmuje, že ľudské poznanie je včlenené do reálneho sveta. V existenciálnom súde je implicitne zahrnutá celá skúsenosť existovania reálneho bytia a vedomosť o nutných podmienkach toho, čo robí bytie bytím. Existencia, nie nejaká vec, je aktom, teda je prvým aktom bytia bez možnosti abstrahovať existenciu od bytia. Existencia nie je termínom, a teda nemá úlohu predikátu. Tak napr. vo vete "Peter je" sloveso "je" nestráca svoju existenciálnu úlohu, a preto sa nemôže stať sponou. Žiadnu

¹⁷ "...secundum intellectus componentis et dividensis, quae separatio dicitur proprie" [14].

existenciálnu vetu nemožno transformovať na predikatívnu vetu a ani neexistuje žiadna predikácia aktuálnej existencie.

2. Vlastná separácia, t.j. vyvodzovanie transcendentálneho pojmu bytia. Analyzujeme výsledky potvrdenia vecí, t.j. existenciálne súdy. Porozornosť sa sústreďuje na potvrdenie netotožnosti esencie s existenciou v konkrétne existujúcich bytiach. Samotné potvrdenie existencie rôznych vecí netvorí ešte predmet metafyziky: bytie ako bytie. Bytie ako bytie sa nedá jednoznačne prisudzovať, keďže nie je materiálne ako materiálne, človek ako človek, pojem ako pojem. Preto je potrebné tieto konkrétne bytia testovať negatívnym postupom: žiadna vec nie je vnútorne nevyhnutne zviazaná s nejakým spôsobom jestvovania (s nejakou kategóriou: druhom, miestom, veľkosťou...). V existenciálnych súdoch sa potvrdzuje nejaký obsah a fakt existencie toho obsahu, teda ich od seba oddeľujeme, "separujeme". Pýtame sa na pôvod skutočnosti. Vyslovujeme **prísudkové negatívne súdy** nad stotožňujúcim existenciálnym súdom. Zisťujeme, že nejaká vec nevyčerpáva existovanie, keďže existuje mnoho nespočetných konkrétnych vecí, relácií ohraničených i neohraničených. Existovanie sa nevyčerpáva v danej konkrétnej veci-bytí. Existovanie každého konkrétneho bytia je determinované svojou esenciou, ale reálne bytie nie je viazané iba jednou, presne definovanou esenciou. Rovnako sa dá povedať, že obsah, esencia vecí, je determinovaná existenciou, napr. existujú dva rovnaké poháre, a pritom každý má svoju odlišnú existenciu. Byť bytím znamená teda konkrétne existovať vo svojom obsahu determinovanom existenciou. Byť niečím reálnym neznamená byť nutne "týmto" bytím, keďže existujú aj iné bytia. Takto odstraňujeme kategorické ohraničenia bytia. Neutralizáciou obsahového určenia¹⁸ zisťujeme, že existencia nie je vlastnosťou - obsahom - nejakého bytia. V každom existujúcom bytí tvrdíme, že je bytím vzhľadom na existenciu, hoci sa s ňou nestotožňuje.

3. Formulácia výsledkov separácie. Potvrdzujeme, že bytie je všetko to, čo je konkrétnym obsahom s jeho proporcionálnou existenciou. Bytie sa teda vyjadruje ako **transcendentálno-analogické bytie**. Pod pojmom "bytie" odteraz máme chápať "**niečo, čo existuje**", čiže esenciu determinovanú existenciou. Nie je to nejaký praelement zložený z obsahu a existencie, ani idea, ani čistá forma. Totožnosť existujúceho bytia s dvoma vnútornými činiteľmi ukazuje totiž, že totožnosť nie je absolútna, ale relatívna. Prítomnosť oboch elementov v bytí nevylučuje zdôraznenie jednej z nich. V procese vymedzovania predmetu metafyziky by sme sa mohli ocitnúť v nebezpečenstve esencializmu alebo existencializmu. Avšak procesom separácie prichádzame k záveru, že hoci existenciálny aspekt bytia je vo vzťahu k esencii dôležitejší, lebo sa stáva dôvodom jej reálnosti - skutočnosti, ale i dôvodom poznania, predsa operatívne prvenstvo má esenciálny aspekt bytia ([6], 97). Tak podmet ako aj prísudok môžu plniť funkciu s existenciálnym alebo esenciálnym aspektom bez toho, aby pojem bytia strácal svoju obsahovú bohatosť a nemohol vyjadrovať akúkoľvek reálnu vec.

¹⁸ "Moment "neutralizácie" kategorických ohraničení (existencie cez esenciu) špecifikujú také vlastnosti ako a) negatívne usudzovanie; b) dekontrakcia konštitutívnych elementov existenciálneho súdu; c) transcendentalizácia existenciálneho a obsahového elementu; d) proporčné priradovanie obsahu a existencie" ([11], 80).

Z toho plynú vážne dôsledky pre vymedzenie predmetu metafyziky:

- Jednotný predmet je nedeliteľný, a ak, tak iba druhotne, ako plynúci zo zdôraznenia nejakého esenciálneho stavu.
- Predmet metafyziky spĺňa podmienky vedeckého poznania, ale netvorí si ho z výskumu faktov ani nevysvetľuje výsledky získavané v prírodných vedách.
- Metafyzický systém nie je axiomatizovateľný. Čisto abstraktné poznanie nepostačuje, vedie k jednoznačnosti a zániku plurality bytí. Proces metafyzickej argumentácie nepôjde cestou čisto diskurzívno racionálneho dokazovania pomocou sylogizmov.
- Teória poznania sa kryje s metafyzickým poznaním a netvorí odtrhnutú filozofickú disciplínu s nárokom na metapredmetové filozofické vysvetlenie.¹⁹ Ľudské poznanie je tiež istým bytím, t.j. človek je v akte poznávania.

Zhodnocovanie bežnej reči podmetovo-prísudkovej má na úrovni metafyzického procesu formulovania predmetu na zreteli a) **neustálu intuíciu** skutočnosti, v originálnej podobe vyjadrenú existenciálnymi súdmi; b) **neustálu reflexiu** vlastných poznávacích úkonov a ich obsahov; c) z výsledkov uvedenej reflexie prvotného intuitívneho poznania skutočnosti utvárať **nové intuície a výpovede** bohatšie o poznanie bytia v transcendentálnych pojmoch ([5], 209).

Tento postup induktívneho poznania berie do úvahy tak reflexiu, ako aj intuíciu a zabraňuje zjednodušenému induktívnemu zovšeobecneniu. V takto chápanej indukcii vystupuje tiež nový typ zdôvodnenia metafyzických pojmov.

Ostáva odpovedať na otázku, či nie je príliš odvážne hovoriť o "realistickej metafyzike". Rehabilitácia metafyziky vedie iba po ceste vymedzovania jej predmetu na základe reálnych faktov, kde súčasne ukazuje to, o čom vlastne filozofia hovorí, čo vysvetľuje. Ak má byť metafyzika v plnej miere realistickým poznávaním celej existujúcej skutočnosti, potom má vysvetľovať pluralitný svet konkrétnych bytí v jeho posledných dôvodoch - nevyvrátiteľne, realisticky a analyticky. Jednoducho jej predmet a vlastná metóda potvrdzuje, že metafyzika má právo byť samostatnou autonómnou vedou.

Historicky permanentné zotieranie rozdielu medzi tým čo je reálne, čo fakticky existuje a tým, čo je pomyselné alebo možné si pomyslieť, neviedlo k uspokojivému riešeniu metafyzických otázok. To spochybnilo úlohu a potrebu metafyziky ako filozofickej disciplíny. Ak sa realistická metafyzika dotýka samotnej podstaty reálnej skutočnosti, potom má svoje oprávnenie byť bázou každej inej filozofickej disciplíny, ak má skúmať a vysvetľovať reálne fakty. Upierať metafyzike životnosť a aktuálnosť nie je prejavom jej prekonania, ale skôr dôkazom toho, že sa odporcovia opierajú o historické problematizovanie jej úloh a cieľov. Racionálny výskum filozofických systémov É. Gilsona ukázal, že niť filozofických omylov na seba historicky nadväzuje; ich predmetom

¹⁹ V axiologických vedách teória poznania v konečnom dôsledku nastoľuje jediný problém, a to hodnotu samého poznania. M. A. Krapiec poznamenáva: *"Ak by som skutočne chcel zdôvodniť hodnotu môjho poznania, upadol by som do bludného kruhu, totiž o hodnote aktu poznania by som sa dozvedal cez akt poznania."* ([5], 127)

skúmania nebol reálny svet, ale istý spôsob uvažovania o svete. Dôsledné historické bádanie²⁰ priviedlo Gilsona k opätovnému odhaleniu aktu existencie opísaného u Tomáša Akvinského, toho aspektu, ktorý zabezpečuje celý poznávací realizmus. Konkrétne bytie je vo svojom obsahu determinované svojou existenciou, ktorá vstupuje do štruktúry bytia ako jeho konštitutívny činiteľ. Preto vypracovanie pojmu bytia je hlavnou úlohou metafyziky. Realistickú metafyziku u É. Gilsona a M. A. Krapieca by mal charakterizovať existencialistický tomizmus ([4], 162, 172). Epistemologicky rozpracovali intuitívno-reduktívnu metódu vysvetľovania reálne existujúcej skutočnosti formulovanej ako predmet metafyziky. Pojem "existenciálny tomizmus" nie je teóriou existovania. Zdôrazňuje sa iba to, že skutočnosť je v existovaní, a nie pred existovaním ani po ňom alebo mimo existovania. Bytie jednoducho je súčasne konkrétny obsah a jeho proporcionálne existovanie.

Teória bytia sa tvorí a formuluje spolu s vymedzovaním predmetu metafyziky na podklade existenciálnych súdov a zásad, ktoré plynú z neustálej referencie reálneho bytia, t.j. skutočnosti, ktorá sa vysvetľuje cez skutočnosť (1, 160). Pomocou analogicko-transcendentálneho pojmu bytia sa dá vyjadriť každé bytie. Celá existujúca skutočnosť sa stáva predmetom metafyziky. Východiskovým bodom metafyzického poznávania je poznanie spontánne, prvotné, nie reflexívne, druhotné. Vďaka zodpovedajúcim aktom intuície v aspekte analogickom a transcendentálnom sa dajú vysvetliť nutné a predmetové činitele tohto stavu bytia. Pritom sa odvolávame na odhalenú vnútornú štruktúru každého bytia. Teda, ako poznamenáva M. A. Krapiec: "V lone samej veci existuje dôvod bytia takýchto vlastne stavov vecí... Vo veci teda existuje základ pre naše nevyhnutné poznávacie vyjadrenia." ([5], 186)

Takto vybudovaná metafyzika je realistickou, najvšeobecnejšou vedou, ktorá sa nevyvodzuje zo žiadneho filozofického smeru, je vedou neutrálnou. Špecifický predmet metafyziky nespadá do žiadneho poznávacieho systému alebo teórie vybudovanej podľa modelu dedukčných alebo iných vied. Metódu metafyzického vedeckého poznávania si určuje sama pluralitná skutočnosť vzatá ako predmet metafyziky. Spomedzi vybudovaných metafyzických poznávacích metód separačná metóda je najviac nasmerovaná na odhalenie posledných činiteľov vysvetľujúcich existovanie faktov skutočnosti ([10], 86-87), keďže celý proces separovania je nasmerovaný skôr na "porozumenie" než na tvorenie pojmov.

LITERATÚRA

- [1] GILSON, É.: *Le réalisme méthodique*. Paris, P. Téqui 1936.
- [2] GILSON, É.: "Notes bibliographiques". In: *L'esprit de la philosophie Médiévale*. Paris 1983.
- [3] FOTTA, P.: *Predmet realistickej metafyziky*. Lublin, KUL 1999.
- [4] KAMIŃSKI, S.: *Jak filozofować*. Lublin, KUL 1989.
- [5] KRAPIEC, M. A.: *Ja-człowiek*. DZIELA IX. Lublin, KUL 1991.

²⁰ É. Gilson s trochou irónie poznamenáva: "*un manuel de philosophie ad mentem Divi Thomae...la philosophie de saint Thomas m'intéresse quand je lis saint Thomas, elle m'ennuie quand je lis les manuels thomistes.*" ([2], 433-434)

- [6] KRAPIEC, M. A.: *Metafizyka*. DZIELA VII. Lublin, KUL 1995.
- [7] KRAPIEC, M. A.: *O rozumienie filozofii*. DZIELA XIV. Lublin, KUL 1991.
- [8] KRAPIEC, M. A.: *Rozmowy o Metafizyce*. Lublin, KUL 1997.
- [9] KRAPIEC, M. A.: *Z teorii i metodologii metafizyki*. DZIELA IV. Lublin 1994.
- [10] MARYNIARCZYK, A.: "Podstawy rozumienia i interpretacji separacji metafizycznej". In: *Studia Philosophiae Christianae*. Lublin, ATK 24 (1988), s. 139-160.
- [11] MARYNIARCZYK, A.: "Proces wyodrebniania przedmiotu metafizyki - separacja". In: *Studia Philosophiae Christianae*. Lublin, ATK 26 (1990), s. 55-87.
- [12] MARYNIARCZYK, A.: *Zeszyty z metafizyki II*. Lublin, SITA 1998.
- [13] MARYNIARCZYK, A.: *Zeszyty z metafizyki III*. Lublin, SITA 1999.
- [14] THOMAS AQUINAS: *In librum Boetii De Trinitate*, q. 5, art. 3. Opera omnia, Vol. 28. Paris: L. Vives 1875, s. 526-671.
- [15] THOMAS AQUINAS: *Summa Theologiae I*, q. 45, a. 1. Milano, Editiones Paulinae 1988.

PhLic. Ing. Peter Fotta, OP
 Katedra politológie FH TU
 Hornopotočná 23
 918 43 Trnava
 SR